

ВЕЛИКОЧИЙ В. УКРАЇНЬСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ГАЛИЧИНІ 1914–1919 РР. : [МОНОГРАФІЯ] / ВОЛОДИМИР ВЕЛИКОЧИЙ. – ІВАНО-ФРАНКІВСЬК : ВИДАВНИЧО-ДИЗАЙНЕРСЬКИЙ ВІДДІЛ ЦІТ ПРИКАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В. СТЕФАНІКА, 2009. – 812 С.

Українська історіографія за останні майже два десятиріччя незалежності досягла чималих успіхів у вивченні різноманітних проблем й аспектів вітчизняної історії. Це стосується, зокрема, і періоду воєнно-революційної доби 1914-1919 рр., української революції початку ХХ століття, який ще донедавна трактувався з наперед заданих історичних парадигм і концептів. Особливе місце в тих історично складних, неоднозначних процесах суспільно-політичного, соціально-економічного, національно-культурного характеру відіграли події, що мали місце в Східній Галичині.

Рецензоване монографічне дослідження "Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914-1919 рр." кандидата історичних наук, доцента, здобувача наукового ступеня доктора історичних наук Володимира Великочого є спробою оцінки й узагальнення надбань української історичної науки в плані висвітлення всього комплексу окреслених вище проблем. Достатньо ґрунтовно вивчивши широкі коло історіографічних джерел, свідченням чого є список використаної літератури, який містить майже двадцять дві сотні найменувань і займає обсяг близько 200 сторінок тексту, автор небезуспішно намагається спростувати твердження окремих учених щодо існування кризи в сучасній історичній науці. На його думку, сьогодні наявними є окремі кризові явища, пов'язані з пошуком оптимального наукового інструментарію для вивчення й висвітлення означених проблем, а поява праць, у яких використовуються методологічні принципи та методичні прийоми, не притаманні класичним, з точки зору позитивізму, науковим розробкам, лише розширює горизонти дослідницької проблематики, а також підвищує ефективність наукових пошуків та значущість самих розвідок.

Монографічне дослідження складається зі вступу, семи розділів, висновків, списку використаних джерел. У першому, найбільш ґрунтовному, на нашу думку, розділі дослідження "Методологія, джерельна база дослідження та ступінь наукової розробки проблеми" автор пропонує власну класифікаційну схему історіографічного матеріалу. Ставлячи перед собою доволі складне завдання обґрунтування "історіографічного виміру" хронологічних рамок дослідження, учений, на нашу думку, доволі успішно наближається до його вирішення. Наявним у праці є розуміння того, що поряд із об'єктивними суспільними реаліями історіографічного процесу його зміст і градація зумовлюються науково-теоретичними парадигмами, точніше їх суб'єктивним трактуванням дослідниками різних напрямів і течій.

Беручи за основу вже традиційний проблемно-хронологічний принцип, В. Великочий пропонує здійснити поділ усього наявного історіографічного масиву на окремі концептуально-хронологічні блоки: західноукраїнський (1920-1930-ті роки); зарубіжний або емігрантсько-діаспорний (20-ті роки ХХ - початок ХХІ ст.); радянський (1920-1980-ті роки); сучасний державницький (з 1991 р.). У цілому, запропонована автором класифікація має право на життя, хоча останній із виокремлених "блоків", вважаємо, вимагає коректування. Під терміном "державницький", як видається, автор мав на увазі праці вітчизняних науковців указанного хронологічного відтинку. То, можливо, так і необхідно було б означити це в дефініції. До того ж усі бло-

ки, крім останнього, у часовому відношенні частково чи повністю "накладаються" один на одного, між першим і другим періодами подекуди важко провести чітку розмежувальну лінію, зокрема в інституціональному плані. Зрештою, жоден із блоків не має внутрішньої цілісності через приналежність авторів до різних ідейних течій та схильність до відмінних теоретико-методологічних засад, покладених в основу досліджень. Це, своєю чергою, ставить на порядок денний потребу з'ясування їх внутрішньої архітекtonіки, етапності й еволюції наукових поглядів та позицій кожного автора зокрема.

Натомість позитивною стороною такого класифікаційного поділу (що більш важливо, ніж висловлені сумніви) є той факт, що кожен із визначених концептуально-хронологічних блоків репрезентує окрему "епоху" й відносно цілісний етап накопичення емпіричних знань та, головне, науково-теоретичної систематизації, методологічної аналітики й оціночної характеристики українського суспільно-політичного руху Галичини 1914-1919 рр. Зрештою, він засвідчує самостійність українського історичного процесу та водночас його тісний зв'язок із розвитком історіографії сусідніх народів й усієї Європи. Ця періодизація слугує основою поділу істориків на відповідні групи, доробок яких також не відзначається внутрішньою цілісністю.

Аналізуючи основні тенденції й напрямки вивчення суспільно-політичних процесів періоду української революції 1917-1920 рр., В. Великочий підмічає доволі цікаву закономірність. У сучасній вітчизняній історіографії з питань історії національних політичних партій і течій першої чверті ХХ ст. зберігається явище "наддніпряноцентризму". Автори, заявляючи в назвах публікацій про вивчення означеної проблематики у всеукраїнському масштабі, у дійсності, як правило, обмежують територіально центральною і східною частинами України. Учений пояснює це не стільки конкретно-історичними, скільки суб'єктивно-науковими обставинами. Разом із тим чимало науковців комплексно показують зазначені процеси в різних регіонах. Наприклад, А. Павко здійснив порівняльний аналіз становлення українських партійно-політичних систем у Наддніпрянщині й Галичині та показав функціонування тут іноетнічних угруповань у зазначений період. Доробок О. Бриндака, В. Ковальчука, С. Телешуна та інших засвідчує тенденцію до зміщення акцентів на висвітлення націо- й державотворчих функцій політичних партій.

Основний масив праць стосується діяльності окремих партійно-політичних угруповань (рухів), які репрезентували відповідні ідеологічні течії. Найповніше в історіографії представлена соціал-демократична партія. За відсутності спеціальних наукових розробок про її діяльність за воєнно-революційної доби це питання висвітлюється в дослідженнях, що охоплюють ширші хронологічні межі (Л. Ганкевич (1920); В. Темницький (1932), І. Курас (80-ті роки ХХ ст.), О. Жерноклеєв, І. Райківський (1990-ті рр. та початок ХХІ ст.) та ін.). Спеціальні наукові студії про найвпливовішу націонал-демократичну партію з'являються лише в 1990-х рр. (М. Кругтяк, О. Красівський, В. Расевич, Т. Панфілова). Вивчення радикального руху в Галичині розпочалося за міжвоєнного періоду в рамках "партійної історіографії" (І. Макух, М. Стахів,

К. Коберський та ін.). Сучасні вчені головню вивчали початковий етап його розгортання, тому привертає увагу комплексне історико-політологічне дослідження М. Міщук про радикальний рух.

Діяльність зазначених партій і рухів за воєнно-революційної доби в Галичині висвітлюється в схожих ракурсах. Прикметною рисою цих праць є використання як оціночних критеріїв діяльності того чи іншого угруповання їхніх офіційних документів, заяв і трактувань партійних лідерів, що подекуди призводило до однобічних характеристик.

Окремий розділ монографії В. Великочого присвячений дослідженню процесу організації національних збройних формувань у Галичині 1914-1919 рр. Історіографія цієї теми має свої особливості. По-перше, вагому роль у стимулюванні її вивчення відіграли спеціальні громадсько-наукові інституції. По-друге, із цієї тематики відклалася найбільша мемуарна спадщина, що істотно впливає на її наукове осмислення. По-третє, специфічною є динаміка розвитку досліджень із цієї галузі: а) її підвалини закладали в міжвоєнний період емігрантські й західноукраїнські історики; б) спираючись на них, автори українського зарубіжжя в 1950-1970-х роках опублікували низку фундаментальних праць із військової історії періоду Першої світової війни і ЗУНР; в) на цей доробок спиралися вітчизняні дослідники до середини 1990-х рр., тож лише в останнє десятиліття окреслилися нові якісні зрушення в його переосмисленні.

За час міжвоєнного періоду відбулося інституціональне становлення (громадські об'єднання, видавництва тощо) осередків української воєнно-історичної науки: Каліш, Варшава (наддніпрянська військова еміграція); табори інтернованих Чехословащини, згодом Прага (військова еміграція ЗУНР); Львів (учні школи М. Грушевського); Берлін (В. Кучабський). У 1950-1970-х роках провідні позиції в її розвитку перебрала заокеанська діаспора. За радянського періоду українська військова історія фактично не вивчалася навіть із позицій комуністичної ідеології. Тому в першій половині 1990-х років історики України продукували праці, спираючись головню на надбання нерадянської літератури. Відтак завдяки залученню нових джерел почалося становлення військово-історичної науки України, яка на початку ХХІ ст. перебуває ще в зародковому стані.

Унікальністю історіографії Українського січового стрілецтва полягає в тому, що нечисленна, малопомітна на фронтах Першої світової війни військова формація викликала зливу різножанрової літератури. За підрахунками Володимира Великочого, якщо бібліографії П. Зленка (1935) і С. Ріпецького (1965) фіксували відповідно 988 та 1330 назв, то зараз їхня кількість майже подвоїлася. Щоправда, лише 5-7 % публікацій мають науковий характер, а три-чотири десятки репрезентативних праць відображають головні тенденції розвитку досліджень із цієї проблеми. Тяглість її осмислення дещо гальмує пошук нових підходів й оцінок, тож і в сучасній суспільній думці продовжують домінувати характеристики й інтерпретації перших ідеологів і літописців стрілецтва.

Після "відправних" праць В. Темницького, О. Назарука, В. Дзіковського (1915-1917) поступ у вивченні історії стрілецтва знаменували роботи М. Угриня-Безгрішного (1923) та О. Думіна, І. Крип'якевича, Б. Гнатевича, З. Стефаніва (1935-1936). Вони забезпечили утвердження в історіографії таких постулатів: постання легіону УСС - продовження довоєнного січового й стрілецького руху; його створення зумовлювалося не стільки військовими, скільки політичними міркуваннями; УСС виконували державницьку місію й користувалися всенародною підтримкою; воєрогами українського військово-патріотичного руху були поляки, а не австрійська влада.

Автор слушно зауважує, що "вибух" стрілецького літо-

писання в міжвоєнній Галичині зумовлювався суспільним інтересом до військової історії. Це викликало своєрідну "мемуарну лихоманку" у вигляді серйозних історико-мемуарних студій чільних діячів УСС (М. Галушинський, О. Степанів, С. Шухевич, М. Заклинський, М. Голубець та ін.) та безлічі публікацій колишніх усусів.

До посилення глорифікації історії стрілецтва спричинилося українське зарубіжжя (М. Островерха, Н. Гірняк, збірник "За волю України" (1967) та ін.). Воно майже не внесло елементів новизни у його вивчення, за винятком праці С. Ріпецького (1956) - найвизначнішого дослідника УСС.

Автор рецензованої праці розкриває зміст і перебіг полеміки 1950-1960-х років у наукових і громадських колах діаспори щодо трактування вузлових аспектів історії УСС. Це питання майже не висвітлювалося в українській історіографії.

Радянська історіографія або оминала увагою існування УСС, або трактувала їх як австро-угорських "диверсантів". Закиди в "зрадництві" знаходили розвиток у сумнівних паралелях між легіонами УСС та "Нахтігаль" тощо.

Черговий етап осмислення феномена українського стрілецтва започаткувала історіографія часу "перебудови". У другій половині 1990-х років посилювалися якісні зрушення в його вивченні. На тлі великої кількості різновидових публікацій відзначимо дисертаційну працю А. Каляєва про роль УСС у захисті ЗУНР, що відобразила інертність пострадянської історіографії. Найбільші здобутки у вивченні історії стрілецтва пов'язуємо з напрацюваннями М. Лазаровича, який, доповнивши доробок попередників арсеналом документів, показав передумови формування й бойовий шлях УСС з акцентом на національно-просвітницьку діяльність серед народу, що подається як стрижень його історичної місії.

У монографії В. Великочого аналізуються дискусійні питання "стрілецької історіографії": політика Відня щодо УСС (В. Темницький, К. Левицький, С. Попик та ін.); триступенева спадковість стрілецьких формацій у вигляді, по-перше, довоєнних молодіжних товариств "Січ", "Сокол", "Пласт", далі - легіону УСС у складі австро-угорської армії та, по-друге, київського корпусу Січових стрільців 1917 р. (ця парадигма утвердилася за міжвоєнного періоду та знайшла сучасних послідовників); внесок стрілецької ідеології в українську суспільну думку тощо.

Особливої уваги, на наш погляд, заслуговує аналіз автором спадку української історіографії радянської доби. Учений відносить його до специфічних феноменів історіописання, який представив чи не найменший здобуток із означеної проблеми, оскільки остання не належала до пріоритетних напрямів дослідницької діяльності. З постановки й вирішення проблеми достатньо аргументовано можна стверджувати, що В. Великочий належить до тих вітчизняних істориків, які, здолавши етап гострої критики першої половини 1990-х років, перейшли до виважених, поміркованих оцінок радянської історичної спадщини, методологічного й історіософського осмислення її природи, ґрунтовної полеміки щодо наукового апарату, періодизації, характерних рис радянської історичної науки тощо.

У цілому монографічне дослідження Володимира Великочого "Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914-1919 рр." є самостійним, ґрунтовним, актуальним. Воно стане добрим підґрунтям для праці наступних дослідників у вивченні суспільно-політичної проблематики української історії початку ХХ століття.

Олег Жерноклеєв,

доктор історичних наук, професор,

завідувач кафедри всесвітньої історії

Прикарпатського національного університету імені

Василя Стефаніка

№ 1 (101) січень-лютий 2010 р.